

## Nr 310.

Av herr **Wangson, Otto**, och herr **Bergman**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönereglering för lärare vid de allmänna läroverken m. fl. statliga undervisningsanstalter m. m.

I kungl. propositionen nr 271 har Kungl. Maj:t föreslagit en reglering av lönerna för bland annat lärarna vid de allmänna läroverken. Under nära tjugo år ha dessa tjänstemannagrupperns ekonomiska mellanhavanden med staten reglerats genom provisorier. Det är därför med särskild förväntan, läroverkens lärare motsett det nu framlagda förslaget. Endast i ett par avseenden ha förhoppningarna av Kungl. Maj:t förverkligats. Lärarnas inordnande i det statliga lönesystemet, bestämmelserna om kallortstillägg och flyttningsersättning synas bli den huvudsakliga behållningen av utredningsarbetet under den långa väntetiden. Regleringen av lönerna kommer i vissa fall att betyda höjning av bruttolönerna, i andra status quo och i ett icke litet antal fall en direkt löneminskning. Härvid är att märka, att tjänstgöringstiden föreslås utökad utan samtidig lönekompensation.

Vi förstå till fullo departementschefens svårigheter att giva lärarna full rättvisa vid deras inplacering i det statliga lönesystemet, som icke oväsentligt avviker i sin byggnad från det för läroverkens vidkommande hittills tillämpade. Om vi sålunda i det följande nödgas göra vissa erinringar mot synpunkter, som framföras i den kungl. propositionen, sker detta utan glömska av de uttalanden av sympati för den svenska läroverkslärarekårens arbetsprestationer och berättigade krav på rättvis lönesättning, som gjorts av nuvarande departementschefen vid olika tillfällen.

I fortsättningen begränsa vi oss till att dryfta lektorernas, adjunkternas och de extra ordinarie ämneslärarnas lönefrågor, enär det är just dessa grupper, som stått i brännpunkten för lönediskussionen under de två sista decennierna. Några allmänna synpunkter I) om den officiella värdesättningen av arbetets art, II) om lärarnas utbildningstid och utbildningskostnader, III) om deras befordringsmöjligheter och befordringsålder, IV) om möjligheten för dem att bilda familj, V) om tillgången på dylika lärare och slutligen VI) om storleken av ifrågavarande kår torde böra anföras för att möjliggöra en klarare uppfattning av föreliggande spörsmål.

### I. Officiell värdesättning av arbetets art.

Det är tvivel underkastat, om det problem som här diskuteras, ur statsmakternas synvinkel i första hand är en lönefråga. Det förefaller oss, som om man med fog kunde göra gällande, att det främst är en kulturfråga. Att

det arbete, som utföres av dessa lärare för att giva ungdomen den bildningsgrad, som en avlagd realskole- eller studentexamen innebär, är en i samhällets eget intresse utförd kulturgärning, kan knappast bestridas. De fordringar, som av allmänheten numera ställas på läraren både som undervisare och uppfostrare, visa hur en förskjutning i det allmänna tänkesättet börjar ske i fråga om läroverkslärarnas betydelse i samhället. I många fall skjuter familjen över på läroverken ansvaret för gossarnas och flickornas uppfostran, i det man förklarar sig själv icke kunna komma till rätta med de egna barnen så effektivt och auktoritativt som skolan. Samtidigt erkänner man ock, att dessa ökade krav på läroverkslärarnas karaktärsdanande prestationsförmåga måste resultera i en kraftigare förslitning än förr av dessa lärares nervsystem.

## II. Utbildningskostnader och utbildningstid.

Av tillkallade sakkunniga har en utredning verkställt rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden. Den överlämnades år 1936 till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Däri finner man bland annat en beräkning av den totala studiekostnaden (efter studentexamen) för förvärvandet av akademisk grad i Lund och Uppsala. *Genomsnitt*siffrorna äro för filosofie ämbetsexamen cirka 10,000 kronor, för filosofie licentiatexamen 17,000 à 18,000 kronor samt för humanistisk filosofie doktorsgrad 20,000 à 21,000 kronor och för naturvetenskaplig 27,000 kronor. *Maximikostnaderna* voro för de tre graderna respektive 13,000, 21,000 och 29,000 kronor. Siffrorna ha här förgrovats.

Till dessa summor måste läggas kostnaderna för den ettåriga provårskursen, som genomgås i de dyra städerna Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund, cirka 2,500 kronor.

Utbildningstiden för filosofie magistrar beräknas till omkring 5.5 år, för filosofie licentiat till något över 9 år och för filosofie doktorer i humaniora till något mer än 11 år, i naturvetenskapliga ämnen mellan 10 och 11 år.

Till jämförelse må nämnas, att enligt samma utredning teologie kandidatexamen beräknas taga en tid av knappt 6 år och draga en kostnad av i genomsnitt 10,000 kronor. Juridisk kandidatexamen tager likaså knappt 6 år i anspråk men beräknas kosta mellan 11,000 och 13,500 kronor. Medicine licentiatexamen kräver något över 9 års studier, och kostnaden beräknas till 23,000 kronor.

Det bör observeras, att för utövandet av läkaryrket det *icke* fordras doktorsgrad, varemot lektorstjänsten kräver sådan.

I genomsnitt torde läkar- och juristyrkena allmänt taget och enligt gängse uppfattning bereda sina utövare en i relation till utbildningstid och utbildningskostnader väsentligt förmånligare ekonomisk ställning än lärarkallet. Denna uppfattning motsäges icke heller av de här med stöd av den officiella utredningen lämnade approximativa siffrorna.

### III. Befordringsmöjligheter och befordringsålder.

Befordringsmöjligheterna på läroverkslärarebanan äro små. Filosofie magistern och filosofie licentiaten kunna bli adjunkter och rektorer vid realskola, filosofie doktorn lektor eller rektor vid högre allmänt läroverk. Av de 1,245 adjunkterna äro för närvarande 85 rektorer (cirka 7 procent), av de 389 lektorerna 54 rektorer (cirka 14 procent). Särskilt smärtsam är situationen för filosofie licentiaterna, som trots lång utbildningstid och stora utbildningskostnader icke ha någon mot deras högre kompetens svarande möjlighet till befordran. För det ojämförligt största antalet adjunkter och lektorer är intet annat att vänta på än den uppflyttning i högre löneklass, som kommer på varje statstjänstemans lott. Att läroverkens lärarbehov eventuellt stiger, rubbar föga eller intet i detta resonemang, alldenstund tillväxten på extra stat vid läroverken endast gäller antalet extra lärare.

Befordringsåldern är fortfarande mycket hög. För adjunkterna ligger den fortfarande på en nivå över 37 år, för lektorerna något under.

Då den föreställningen möjligen kan tänkas ha uppstått, att tillkomsten av de vid 1935 års riksdag beslutade nära 300 adjunktstjänsterna skulle ha kunnat väsentligt nedbringa genomsnittsåldern hos den i extra ställning kvarstående gruppen, äro följande uppgifter om medelåldern vid första utnämning till ordinarie adjunkt värda att anföras:

1928—1929 .....	39.3 år
1929—1930 .....	38.9 »
1930—1931 .....	39.9 »
1931—1932 .....	41.1 »
1932—1933 .....	40.2 »

De sökande till de 125 tjänster, som skola tillsättas under våren 1937, hade vid ansökningstidens utgång sommaren 1936 en medelålder av 36.4 år, d. v. s. vid utnämningen överstiger deras, d. v. s. både utnämndas och icke utnämndas, ålder 37 år. Sänkningen i ålder är således obetydlig.

Det är självklart, att en ung man eller kvinna med studiebegåvning ganska snart inser, vilka begränsade utsikter han eller hon med sådana befordringsmöjligheter har på lärarbanan.

### IV. Tillgång på lärarkrafter.

I anslutning till ovan förda resonemang angående befordringsmöjligheter och befordringsålder måste vi betona att både den kvalitativa och kvantitativa rekryteringen av läroverkslärare lider men av statsmakternas stränga sparsamhet mot dessa lärare.

Att under ett läsår erhålla kompetent vikarierande lärare har visat sig vid åtskilliga tillfällen stöta på stora, ja oöverstigliga svårigheter. Drastiska exempel härpå skulle kunna anföras. Adjunktstjänster ha speciellt i Norrland icke lockat någon sökande. Vad lektorstjänsterna beträffar, visar den utredning, som av Lektorernas förening verkstälts och tillställts ecklesiastik-

departementet utan att den sedan blivit bifogad den kungl. propositionen, att under de 5 senaste åren genomsnittligt 18 tjänster per treterminsperiod saknat sökande. Innevarande termin lära 5 dylika tjänster ha ledigförklarats utan resultat. Slutsatsen blir: Antingen äro studiekostnaderna för höga eller lönekomensationen för låg eller bådadera. I varje fall äro förhållandena oeffterrättliga.

### **V. Familjebildningssynpunkten.**

Var och en, som har egna barn, vet, huru föräldrar genom samvaron med barnen lära sig att bättre förstå de ungas tänkesätt och inställning till livet. Det måste därför vara ett viktigt samhälleligt intresse, att läroverkens lärare, som måste sägas representera en icke så låg kulturell standard, få tillfälle att bilda familj på ett relativt tidigt stadium.

Ett uppenbart missförhållande framträder i den undersökning, som framlades i Tidning för Sveriges Läroverk år 1935, nr 24—25, där det påvisades, att endast 68 procent av lektorerna och 63 procent av adjunkterna voro familjefäder med egna barn.

### **VI. Kårens storlek.**

Läroverkslärarekåren är liten. Adjunkterna utgöra för närvarande 1,245 personer, efter genomförandet av Kungl. Maj:ts förslag 1,258. Lektorerna äro 389 och bli 402, om Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt godkännes av riksdagen. Härtill kommer ett antal extra ordinarie och extra befattningshavare, som icke vid varje tidpunkt kan exakt angivas men alltid synas komma att hållas inom snäva gränser.

Av det allmänna resonemang, som ovan förts, synes oss framgå, att det förslag till löneplacering, som återfinnes i den kungl. propositionen, på flera punkter kräver justeringar.

#### **Lektorer.**

Vid sitt förslag att placera lektorer i 27:e lönegraden och adjunkter i 23:e lönegraden uttalar departementschefen farhågor för att placeringar i närmast högre lönegrader skulle framkalla ej oberättigade anspråk på lönegradsuppflyttningar från avsevärda grupper förvaltningstjänstemän. Enligt vår mening skiljer sig en lärares arbete på alltför många punkter från en administrativ tjänstemans, en officers eller en ingenjör, för att några bindande slutsatser skulle kunna dragas vid jämförelser. Ytterst blir avvägningen beroende på synpunkter, som vi i vårt allmänna resonemang anført.

Lektorerna ställdes enligt beslut av 1918 och 1919 års riksdagar i lönehänseende i sådan relation till de förutvarande andragsradstjänstemännen, att lektorernas grundlön med 400 kronor skulle överstiga de förras. Andragsradstjänstemännens huvudgrupp, förste kanslisekreterarna, äro nu placerade i 26:e lönegraden. Emellertid voro de 1918 och 1919 fastställda grundlönerna

baserade på en lätt modifiering av de för 1914 beräknade levnadskostnaderna. Ökningen såväl av dessa som av avhandlingskostnaderna och studiekostnaderna i allmänhet har medfört, att skillnaden mellan två lönegrader (480 kronor) är för knapp för att möjliggöra den amortering av studieskulterna, som den ovan nämnda differensen i lön mot andragradstjänstemännen avsåg. Ett avstånd av två lönegrader torde sålunda ekonomiskt närmast motsvara den relation, som avsågs av 1918 och 1919 års riksdagar.

Lektorstjänsterna äro de *enda*, för vilka staten såsom kompetenskrav uppställt filosofisk doktorsgrad. Doktorsgraden kräver utöver licentiatexamen cirka två år och utöver ämbetsexamen cirka 5½ år och kostnaderna för tryckning av en avhandling överstiga numera i medeltal 2,000 kronor. Det synes oss under sådana förhållanden uppenbart, att personer, som underkastat sig så stora kostnader för förvärvandet av lektorskompetensen och som efter genomgången provårsutbildning och ett antal års tjänstgöring som extralärare erhålla befattningar, som endast mycket sällan leda till någon fortsatt befordran, icke kunna sägas bli för högt placerade, om de sättas i 28:e lönegraden.

Slutligen vilja vi understryka, att en placering i 27:e lönegraden skulle innebära, att lektorstjänsten i Stockholm, Göteborg och Lidingö, alltså inalles inemot  $\frac{1}{4}$  av hela landets, gäve sina innehavare, i den mån de utnämndes efter den 30 juni 1937, en lägre *nettolön* än som nu utgår för dessa tjänster. Det kan anmärkas, att jämförelser mellan *nettolöner* icke ha beviskraft, men då det gäller amortering av skulder, hjälper det föga för den skuldsatte att få högre *bruttolön* men lägre *nettolön*.

#### Adjunkter.

Den egentliga huvudmassan av läroverkslärarna, adjunkterna, föreslås i propositionen placerad i 23:e lönegraden. Såsom framgår av departementschefens uttalanden å sid. 79—80, har stor och långvarig tvekan rått mellan 23:e och 24:e lönegraden. Herrar Grimlund och Norrbom ha i sitt särskilda yttrande framhållit, hurusom en förskjutning mot 24:e lönegraden alltmera framträtt såsom berättigad under den långa tid, som de upprepade utredgarna tagit, alldenstund jämförelsepunkterna inom övriga delar av civilförvaltningen undergått förskjutningar genom differentiering av förut enhetliga grupperns lönegradsplacering. Denna förskjutning utgjorde den förnämsta orsaken till att skolöverstyrelsen vid sitt yttrande över 1928 års lönekommittés förslag icke längre fann sig kunna beteckna 23:e lönegraden såsom riktigt avvägd. Vid tiden för skolöverstyrelsens yttrande 1924 befunno sig vissa förutvarande andragradstjänstemän i 24:e lönegraden. Dessa hade ansetts böra stå över adjunkterna i lönehänseende, men sedermera har flertalet av dessa tjänstemän, förste bibliotekariier, förste arkivariier m. fl., blivit uppflyttade i 26:e lönegraden, vilket vid överstyrelsens yttrande 1930 ansågs direkt tala för en uppflyttning av adjunkterna till 24:e lönegraden.

Det bör i detta sammanhang omnämnas, att det statistiskt utretts, att cirka 50 procent av gymnasieundervisningen bestrides av adjunkter eller adjunkts-

kompetenta utan annan kompensation än minskad tjänstgöringsskyldighet, så att alla ämneslärare, vilkas *huvudsakliga* tjänstgöring förlagts till gymnasiet, betraktas i fråga om undervisningslektionernas antal som lektorer.

Det framhålles i den Grimlund-Norrbomska reservationen, att drygt 28 procent av adjunktstjänsterna skulle sänkas i bruttolöneavseende genom Kungl. Maj:ts förslag. Tages hänsyn till nettolönen, visar det sig (i samma yttrande), att mer än hälften, 56 procent, av samtliga adjunkter få mindre behållen lön, mindre att »leva på».

*Kostnadsökning för placering av lektorer i B 28, av adjunkter i B 24.*

Departementschefen anför i sitt uttalande, att en placering av adjunkterna i 24:e lönegraden skulle innebära en kostnadsökning av 600,000 kronor. (540,000 kronor för männen och 60,000 kronor för kvinnorna.) Mot denna merutgift bör dock rättvisligen vägas den minskning i kostnader, som ständigt erhålles därigenom att gymnasieundervisningen, *vilken principiellt ansetts böra motsvaras av lektorstjänsterna*, enligt vad som ovan anförts, till omkring 50 procent bestrides av adjunkterna. Av tabellerna å sid. 426—427 i propositionen framgår, att skillnaden mellan lektors och adjunkts slutlön rör sig omkring 2,000 kronor. Genom att hålla 389 lektorer i stället för 2 gånger 389 lektorer inbesparas alltså ett belopp på cirka 389 gånger 2,000 kronor, d. v. s. i runt tal omkring 800,000 kronor. En uppflyttning av lektorerna i B 28 skulle samtidigt kosta cirka 200,000 kronor.

Om sålunda adjunkterna på grund av framför allt sin tjänstgöring och tjänstgöringsskyldighet på gymnasiet uppflyttades i B 24 och lektorerna på grund av framför allt den långa, krävande utbildningstiden och de höga studiekostnaderna placerades i B 28, skulle statens debet och kredit här ungefär uppväga varandra.

**Extra-ordinarie ämneslärare.**

Vad slutligen de extra ordinarie läroverkslärarnas löneförhållanden beträffar, föreligger den egendomliga situationen, att de enligt förslaget placerats tre hela lönegrader under de ordinarie. Eljest gäller inom statsförvaltningen den regeln, att en extra ordinarie befattningshavare placeras i samma lönegrad som en ordinarie men två löneklasser under begynnelselönen; genom ett på senare tid tillkommet tillägg blir den faktiska skillnaden numera endast en löneklass. För folkskollärarna har Kungl. Maj:t räknat med endast tre löneklassers differens mellan ordinarie och extra ordinarie.

I den tabell, som återfinnes å sid. 428 i propositionen, jämföras nuvarande och föreslagna löner för extra ordinarie manlig adjunkt. I herrar Grimlund och Norrboms förut nämnda reservation framhålles, att denna tabell icke ger en fullt klar föreställning om de föreslagna förändringarna, beroende på att dels ingen hänsyn tagits till de arvodesförhöjningar å 350 (respektive 700) kronor, som nu utgå efter 6 (respektive 12) terminers tjänst, dels icke tagits i betraktande, att siffrorna för »Föreslagen lön» böra minskas med vissa obligatoriska avdrag. De sålunda till och med innevarande års slut utgående arvodesförhöjningarna kan man i varje fall icke rimligen helt bortse ifrån.

Om de extra ordinarie adjunkterna placerades i 21:a lönegraden, komme kostnadsökningen vid jämförelse med Kungl. Maj:ts nuvarande förslag att bliva föga betydande. För närvarande torde det antal lärare, som kunde komma i fråga, uppgå till omkring 250, varav 125 under våren 1937 bliva utnämnda till ordinarie tjänst. Om de återstående 125 vore placerade på A-ort, bleve skillnaden mellan 18:e och 19:e löneklassen cirka 42,000 kronor, vore de placerade på D-ort, bleve skillnaden cirka 52,000 kronor; i båda fallen har 11 procent dyrtidstillägg inberäknats.

Vi hemställa alltså, med stöd av vad vi ovan anförde,

att riksdagen måtte besluta följande lönegradsplaceringar vid de allmänna läroverken: lektorer i 28:e lönegraden, adjunkter i 24:e lönegraden och extra ordinarie adjunkter i 21:a lönegraden.

Stockholm den 10 april 1937.

*Otto R. Wangson.*

*J. Bergman.*